

Oponentský posudek diplomové práce Hany Švarcové Čas a prostor v psaných dětských projevech

Cílem diplomové práce Hany Švarcové je analyzovat vyjadřování času a prostoru (a s prostorem související uchopení postavy) v psaných projevech žáků pátých a devátých tříd základní školy. V teoretické části práce představuje charakteristiku dětí ve věku 10–15 let z pohledu vývojové psychologie, shrnuje relevantní zahraniční i domácí výzkumy a představuje základní naratologické pojmy, které ve své práci autorka použila. V praktické části je představen autorčin výzkum, jehož materiál vznikl v hodinách českého jazyka – žáci měli za úkol během hodiny podle téže obrázkové osnovy písemně vyprávět příběh. Výzkumu se zúčastnilo 29 žáků pátých tříd a 19 žáků devátých tříd. Autorka získaná vyprávění analyzuje a srovnává práci s prostorem, časem a postavou v obou věkových kategoriích. Dochází k tomu, že zatímco pro žáky 5. tříd je psaní podle osnovy náročným úkolem a prostor a čas se v jejich vyprávěních objevuje nezřetelně, žáci devátých tříd jsou již schopni se osnovy držet, používají diferencovanější prostředky pro vyjadřování času, prostoru (zařazení příběhu do reálného světa) i práci s postavou (uvědomují si její vnitřní svět, více ji charakterizují), jejich vyprávění je delší a syntakticky složitější. Na základě těchto poznatků práce formuluje doporučení pro vyučování na základní škole.

Za zdařilé považuji promyšlení experimentální situace, která zahrnovala získání informovaných souhlasů rodičů, komunikaci se školami, nenáhodné zadání úkolu, promyšlenou práci s obrázkovou osnovou (obrázková osnova začíná „vyprávět“ záměrně uprostřed příběhu) atd. Oceňuji také to, že autorka uvádí, jak a proč postupovala při přepisu prací a že součástí práce jsou prepisy všech získaných vyprávění. Dále bych ráda zmínila, že autorka propojuje znalosti o stavbě textu z jazykového i z literárního hlediska – to vzhledem ke zvolenému tématu považuji za vhodné. Práce také přináší řadu poznatků o struktuře textů obou věkových skupin a ilustruje rozdíly mezi nimi. Za důležitá také považuji doporučení v závěru práce, aby se s písemnými projevy žáků pracovalo ve školách podrobněji, nejen oznámkováním, a aby se obecně do výuky zapojovaly texty různého typu a popisovala se jejich stavba jako celku.

Na druhou stranu však práce obsahuje poměrně velké množství míst, které čtenáře zarážejí.

V teoretické části jsou jednotlivé pasáže výkladu pouze málo vzájemně propojeny (např. na s. 11 jsou shrnuty výsledky Pražské skupiny školní etnografie způsobem pro čtenáře nepřehledným – není jasné, jak na sebe odstavce navazují, co je v nich pro práci důležité apod.). Rozumím tomu, že autorka vycházela z odborných prací zaměřených na velmi různé aspekty sledované problematiky, tím spíše by se však v práci hodilo je vzájemně propojit, upozornit na místa, kterým nebyla věnována dostatečná pozornost atd.

U jednotlivých představených výsledků výzkumů nebo u psychologických pohledů mi chybělo vysvětlení, proč jsou tyto výsledky důležité právě pro předkládanou práci, jak se v nich práce inspiruje apod. (toto postrádám např. ve výkladu o práci Niniové a Snowové (s. 18–19), v tomto výkladu navíc není vůbec uvedeno, k čemu autorky dochází (kromě klasifikace vyprávění)). Celkově bych uvítala, kdyby autorka zřetelně uvedla, co bude na psaných žákovských textech zkoumat a proč.

Stejně tak mi v úvodu chybí představení struktury celé práce, úvod obsahuje jen motivaci výběru tématu – to, že je téma plodné a zajímavé, není podle mého navíc třeba tak obšírně obhajovat, jak se to v práci činí. V závěru se vyskytují pouze velmi obecné informace, neshrnují se konkrétní výsledky.

Poměrně značnou překážkou ve výkladu je a) nemotivované opakování některých informací (např. v úvodu se začne tím, co se bude zkoumat, následuje velmi obsáhlá motivace výběru tématu a zopakuje se, co se bude zkoumat, na s. 10 odstavec začne tím, že adolescenti si osvojují pro práci s pamětí určité strategie, na konci se informace zbytečně opakuje; na s. 16 se uvede, že se bude oddíl věnovat výzkumům ve Velké Británii, USA a na Slovensku, stejná informace se opakuje o 5 řádků níže; v práci se mnohokrát opakuje, že psaní práce v páté třídě doprovázely povzdechy, i to, že vyprávění je důležitá konstanta v lidském životě), b) zpřeházený sled informací a nepřirozený informační tok. Stává se, že se uprostřed nějak tematicky zaměřeného celku objeví odstavec nebo věta pojednávající o něčem jiném (např. na s. 27 poslední odstavec mluví o důležitosti vyprávění v lidském životě, do kterého je neorganicky vložena informace o roli příběhu ve vyučování; na s. 40 není jasné, proč se najednou mluví o intertextualitě; na s. 46 je do výkladu o koherenci vložena informace o výzkumu tohoto jevu podle tří kritérií a je řečeno, že se práce třetímu kritériu věnovat nebude – pro čtenáře je tato pasáž vysoce matoucí; na s. 50–51 je do výkladu o prostoru vložena odstavec o čase; na s. 64 je do pasáže srovnávající písemné projevy obou věkových skupin vložena pasáž o doporučeních pro výuku atd.). Autorka také občas konstatuje, co do výzkumu dané oblasti patří, ale výsledky neuvede (např. s. 48 nahoře u pojetí času), nebo tvrdí, že z řečeného něco vyplývá, ale důkazy neuvedla (např. na s. 64 se mluví o tom, že žáci 9. tříd už řadí události i jinak než posloupně, v textu práce se však důkazy neobjevují).

Další poznámky se již týkají jednotlivostí:

Abstrakt práce je spíše anotací než abstraktem – obecně představuje téma, ale už ne výsledky výzkumu. Anglický abstrakt práce je naprosto nedůstojný – plný překlepů i formulačních nedostatků. Navrhují autorce, aby k práci v elektronické i tištěné verzi připojila novou verzi anglického abstraktu.

U obrázkové osnovy není zřejmé, odkud autorka materiál převzala, či zda si ho sama vytvořila.

Počet získaných žákovských prací je uveden v práci poprvé jenom v poznámce pod čarou, a navíc na místě, kde to čtenář nečeká. Tak důležitý údaj by se měl objevovat v práci několikrát na zřetelných místech (patří např. do abstraktu).

Z práce není jasné, co se myslí gramatickými konstrukcemi na s. 18, co jsou existenty obecně (s. 29) nebo v jakém smyslu jsou slova *okurkovitý*, *malinký* a *zarostlý* verbálními kvantifikátory (s. 32).

Na s. 43 se píše, že „mezi spojkami podřadícími se však těm se schopností vyjádřit časové vztahy dostává méně prostoru“. Může autorka vysvětlit, ve srovnání s čím tento údaj uvádí a proč je to pro práce žáků 5. tříd důležité?

Na s. 60 se na základě jednoho vyspělého vyprávění tvrdí, že žáci v devátých třídách potřebují individuální přístup více než v mladším věku. Takové zobecnění se podle mého na základě jedné práce udělat nedá.

Autorka tvrdí, že v pracích žáků 9. tříd je vidět předpoklad určitého konce (s. 55). Mohla by vysvětlit, jak se to v pracích projevovalo?

Formulační nedostatky mají spíše globální povahu, jak bylo naznačeno výše, i když nedostatků na mikroúrovni také není opomenutelné množství. Tím nejčastějším je vynechání podmětu v místě, kde ho čtenář potřebuje uvést (např. „V této části života prochází jedinec velkými proměnami, a to jak somatickými, psychickými i sociálními, přičemž jsou ve vzájemné interakci.“ (s. 9), „Je tedy zřejmé, že v období, jemuž bude v naší práci věnována pozornost, už je velký kus cesty za dětmi.“ (s. 13), „Postupem času dochází k posunům od základních slov k přeneseným (metafory, synonyma, homonyma, abstrakta) a užívání konceptuálně složitějších pojmů a expresivity. Přizpůsobují slovník komunikační situaci, rozlišují mezi běžnou mluvou a vyšší konverzací.“ (s. 18)), a vynechání různých slov jinde (např. „O rozvoji komunikačních schopností hovoří Marie Čechová Vlastimil Styblík v knize...“ (s. 15), „Vývoj tvorby příběhů studován značně, a to i proto...“ (s. 18), „Ruští formalisté při popisu dva termíny...“ (s. 29), „na další práci s texty, kde by k nápravě takových míst.“ (s. 58), „jsou žáci vědomi určité lidské hodnoty kamarádství“ (s. 63)), na s. 60 dokonce chybí ukázka, o které odstavec mluví.

Ostatní místa, která by potřebovala formulovat lépe, jsou např.: „Potřebu jistoty, kterou zajišťovala během dětství rodina, musí jedinec v dospívání přizpůsobit.“ (s. 9), „Druhým hlediskem, o němž se podrobněji zmíníme v této kapitole, představuje hledisko naratologické.“ (s. 30), „dovedli udržet pozornost při práci a soustředěně pracovali po celou její délku.“ (s. 55).

Věcné nedostatky jsou ojedinělé: např. formulací „jmenný rod slova narativ kolísá“ na s. 28 se myslí ne rod, ale celkově tvar. U takto důležitého termínu by navíc bylo dobré vysvětlit užívanou variantu při prvním užití, ne až ve třetině práce.

Pravopisné nedostatky se vyskytují výjimečně – např. *žáci dostaly* (s. 11), *svislých* místo *souvislých* (s. 22), *zdab* (s. 26), *sběry* místo *sběru* (s. 27), *pro necharakteristická* místo *pro ně charakteristická* (s. 23), *naraivum* (s. 28), *souhlasy rodičům dětem* (s. 35), *rčníku* (s. 38), *bohatý* místo *bohaté* (s. 39), *zamřením* (s. 68), na s. 22 se vyskytují chyby v interpunkci i překlepy v citaci ve slovenštině. Typograficky je práce zvládnutá až na popisky tabulek, ostatní typografické nedostatky jsou ojedinělé (např. na s. 32 a s. 45 se nedostatečně pracuje s kurzívou, nejednotné odkazování do poznámek pod čarou se vyskytuje na s. 66).

Celkově nicméně práci pokládám za splňující nároky kladené na diplomové práce, doporučuji ji k obhajobě a navrhuji hodnocení dobře.